

शिक्षण हक्क कायदा 2009 च्या अंमलबजावणीच्या यशस्वितेचे बदलते संदर्भ

*डॉ. कैलास रमेश खोंडे आणि **सचिन भिमराव आढांगळे

*मार्गदर्शक, ** संशोधक विद्यार्थी, अॅड. विठ्ठलराव हांडे शिक्षणशास्त्र महाविद्यालय, शिक्षणशास्त्र महाविद्यालय, नाशिक

सारांश:

स्वातंत्र्यानंतर भारताने प्राथमिक शिक्षणाचे सार्वत्रिकीकरण करण्यासाठी अनेक उपक्रम हाती घेतले आहेत, ज्याचे संमिश्र परिणाम दिसून आले आहेत. भारतातील शिक्षण हक्क कायद्याने निर्देशक तत्वाकडून मूलभूत अधिकाराकडे विकसित होण्याला एक ऐतिहासिक पार्श्वभूमी आहे. ६ ते १४ वयोगटातील बालकांचा प्राथमिक शिक्षणाच्या मूलभूत अधिकारांचा समावेश असलेला आणि त्यांना मोफत व सक्तीचे शिक्षण देण्यासाठी केंद्र शासनाद्वारे पारित केलेला एक शैक्षणिक कायदा. हा बाल शिक्षण हक्क कायदा किंवा शिक्षणाच्या अधिकारांचा कायदा (आरटीई) ४ ऑगस्ट २००९ रोजी अधिनियमित केला गेला आणि भारतीय संविधानाच्या कलम २१ अ अंतर्गत १ एप्रिल २०१० पासून लागू करण्यात आला. हा कायदा १३५ देशांमध्ये लागू असून यांत भारताचा समावेश आहे. शिक्षण हक्क कायद्यामुळे बालकांना उत्तम दर्जाचे प्राथमिक शिक्षण मिळविण्याचे अधिकार प्राप्त झाले आहे. बालकांना बालस्नेही वातावरणामध्ये सहज व सोप्या पद्धतीने गुणवत्तापूर्ण शिक्षण मिळावे, यासाठी अधिनियम व नियमावलीमध्ये विविध तरतुदींचा समावेश करण्यात आला आहे. भारतातील प्रत्येक मुलाला शाळेत जाण्याचा हक्क आहे. त्यामुळे कोणत्याही मुलाला शाळेत प्रवेश नाकारता येणार नाही; कोणतेही मूल शिक्षणापासून वंचित राहणार नाही; कोणतेही मूल शाळेतून काढून टाकले जाणार नाही. प्रत्येक खाजगी शाळेत समाजातील गरीब वर्गातील विद्यार्थ्यांना मोफत प्रवेश देणे अनिवार्य आहे. या महत्त्वाच्या गोष्टी अमलात आणल्या जाण्यासाठीच हा कायदा लागू करण्यात आला. लोकशाही, समता, सामाजिक न्याय आणि मानवी समाजामध्ये न्यायाची प्रस्थापना ही मूल्ये सर्व मुलांच्या प्राथमिक शिक्षणाच्या माध्यमातून साधली जाऊ शकतात, या दृष्टीने हा अधिनियम अमलात आणला गेला. या कायद्यातील कलम ९ मध्ये स्थानिक प्राधिकरणाची कर्तव्ये विहित करण्यात आली आहे. त्यामधील काही कर्तव्ये जिल्हा परिषद, महानगरपालिका, पंचायत समिती, नगरपरिषद, नगरपालिका, नगरपंचायत, ग्रामपंचायत स्तरांवरील आहे.

Copyright © 2022 The Author(s): This is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution 4.0 International License (CC BY-NC 4.0) which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium for non-commercial Use Provided the Original Author and Source Are Credited.

प्रस्तावना:

शिक्षणाचा हक्क अधिनियम RTE 2009 या बालकांच्या शिक्षणासाठी लागू करण्यात आलेल्या कायद्यात बालकांच्या सर्वांगीण विकासासाठी विविध कलमांचा अंतर्भाव केलेला आहे. शाळेत दाखल केलेले प्रत्येक मूल त्याचे प्राथमिक शिक्षण

पूर्ण करतेच असे नाही. गरिबी, अनास्था, पालकांचे अज्ञान अशा अनेक कारणांमुळे ते मध्येच शाळा सोडून जाते. काही मुले ही दाखलच होत नाही. शिक्षण हक्क कायद्याच्या कलम 4 मध्ये कधीच शाळेत न आलेल्या किंवा कधीतरी शाळेत येऊन शिक्षणापासून दूर झालेल्या मुलांना वयानुरूप वर्गात प्रवेश देण्यास सांगितले आहे. यासारखे विविध कलम शिक्षण हक्क कायद्यात आहेत. इ. 1 ली ते 8 वी या प्राथमिक शिक्षणाच्या स्तरात वयवर्षे 6 ते 14 वयोगटातील मुलांचा समावेश होत असतो. मोफत व सक्तीचे प्राथमिक शिक्षण हा त्यांचा अधिकार आहे. परंतु विविध कारणांमुळे वयवर्षे 6 ते 14 वयोगटातील मुले शिक्षणापासून वंचित राहतात. शिक्षण हक्क कायदानुसार काही मुले वयानुरूप शिक्षण प्रवाहात दाखल होतातही, पण अशा मुलांना अध्ययन अध्यापनाविषयी विविध अडचणींना सामोरे जावे लागते. परिणामी त्यांच्या गळतीचे प्रमाण वाढून ही मुले पुन्हा शिक्षण प्रवाहापासून दूर होतात व त्यांच्या शिक्षणाच्या हक्कापासून ते वंचित राहतात. तसेच सर्व मुलांना गुणवत्तापूर्वक शिक्षण मिळावे यासाठी शासन प्रयत्नशील आहे. केंद्र सरकारने बालकांच्या शिक्षणासंदर्भातला कायदा करून त्याला त्याचा शिक्षणाचा हक्क मिळवून दिलेला आहे. शाळेत दाखल झालेल्या प्रत्येक मुलांच्या शैक्षणिक समस्यांचा अभ्यास करून तसेच शिक्षण हक्क कायद्याप्रमाणे बालकाला देण्यात येणाऱ्या सर्व सुविधांचा अभ्यास करून त्याचे मूल्यमापन होणे आवश्यक आहे. परिणामी त्यांचे शिक्षण अधिक गतिमान व दर्जेदार होण्यास मदत झाली आहे. भारतात शिक्षण प्रसारात शिक्षण हक्क कायदा 2009 ने विशेष भूमिका बजावली आहे. त्याचे अनेक सकारात्मक परिणाम दिसून आले आहेत.

शिक्षण हक्क कायदा 2009 मधील तरतुदी:

- 1) 6 ते 14 वर्षे वयोगटातील सर्व मुले जवळच्या सरकारी शाळेत किंवा अनुदानित शाळेत वर्ग पहिली ते आठवीपर्यंत मोफत शिक्षण घेऊ शकतात.
- 2) जी मुले काही कारणांमुळे शाळेत गेली नाहीत किंवा शाळेत जाऊ शकली नाहीत, ते पुन्हा शाळेत परत येऊ शकतात. त्यांना या कायद्यामुळे त्यांच्या वयानुसार योग्य असलेल्या वर्गामध्ये प्रवेश दिला जातो.
- 3) जे गरीब किंवा दुर्लक्षित बालक आहेत, अशा बालकांना कायदानुसार खाजगी शाळेत वर्ग आठवीपर्यंत मोफत शिक्षण मिळू शकते.
- 4) सर्व मुलांना मोफत आणि अनिवार्य शिक्षण देणे सरकारला बंधनकारक आहे.
- 5) जवळच्या शाळेत सहा ते चौदा वर्षांदरम्यानच्या सर्व मुलांसाठी मोफत शिक्षणाच्या हक्कासाठी कायदानुसार घटनात्मक वैधता आहे.
- 6) या कायदानुसार प्राथमिक शिक्षण पूर्ण होईपर्यंत म्हणजेच वर्ग पहिली ते आठवीपर्यंत कोणत्याही मुलाला एकाच वर्गात दोन वेळा बसविता येणार नाही.

- ७) वर्गामधील आर्थिक दृष्ट्या कमकुवत २५ टक्के मुलांना सर्व केंद्रीय विद्यालये, नवोदय विद्यालये, सैनिक शाळा आणि खाजगी शाळांमध्ये प्रवेश दिला जाईल.
- ८) या कायदानुसार गरीब कुटुंबातील लाखो मुले खाजगी शाळांमध्ये मोफत शिक्षण घेतील.
- ९) या कायदानुसार मुलांच्या शारीरिक व मानसिक छळाला प्रतिबंध लावला आहे.
- १०) विकलांगता असलेल्या मुलांसाठी या कायदानुसार विशेष संरक्षण देण्यात आले आहे.
- ११) या कायदानुसार सरकारी शिक्षकांना खाजगी शिकवणी घेण्यावर प्रतिबंध केले आहे.
- १२) या कायदानुसार शाळेमध्ये काळजीवाहक शिक्षकांचा समावेश असावा. तसेच शाळा व्यवस्थापन समिती व तक्रार निवारण व्यवस्थेची स्थापना करण्यात येते.

RTE कायदा 2009 चे फायदे:

- १) समुदायाला होणारा फायदा - शिक्षणामुळे समाजाचा विकास होतो. ते देशाची प्रगती सुनिश्चित करते. म्हणून, RTE ACT चा एक फायदा असा आहे की तो समाजाचा आणि संपूर्ण राष्ट्राचा विकास सुनिश्चित करतो.
- २) शिक्षणाची गुणवत्ता सुनिश्चित करते - हा कायदा शैक्षणिक संस्थांवर सतत दक्षतेची खात्री देतो, RTE कायदा 2009 चा एक फायदा म्हणजे तो त्याच्या तरतुदीद्वारे दर्जेदार शिक्षण सुनिश्चित करतो. उदाहरणार्थ, हा कायदा इतर तरतुदींसह इष्टतम शिक्षक-विद्यार्थी गुणोत्तर, किमान पायाभूत सुविधा आणि सुविधा प्रदान करतो. या तरतुदी हे सुनिश्चित करतात की विद्यार्थ्यांना केवळ दर्जेदार शिक्षण दिले जाईल.
- ३) शिक्षणात समानता - शिक्षणातील समानता हा RTE ACT 2009 चा एक प्रमुख फायदा आहे. यामध्ये सर्व खाजगी संस्थांनी गरीब आणि इतर वर्गातील मुलांना 25% जागा उपलब्ध करून दिल्या पाहिजेत. त्यामुळे सर्वांना शिक्षणात समान संधी उपलब्ध करून दिली. हा कायदा शिक्षणामध्ये सामाजिक एकात्मता प्रदान करण्याचा प्रयत्न करतो.
- ४) गरिबी दूर करते - RTE ACT चा एक महत्त्वाचा फायदा म्हणजे गरिबी निर्मूलनाचे हे एक साधन आहे. देशातील गरिबीचे प्रमुख कारण म्हणजे सुशिक्षित तरुणांची कमतरता. अशिक्षित तरुण अशा नोकऱ्या सुरक्षित करू शकत नाहीत ज्यातून घरपोच पॅकेज मिळू शकते. शिक्षणामुळे व्यक्तींना दारिद्र्यातून बाहेर काढता येते आणि फायदेशीर करिअर करता येते.
- ५) भेदभावाप्रती सहिष्णुता नाही - शिक्षण हक्क कायदा 2009 मधील तरतुदी जात, पंथ किंवा धर्मावर आधारित विद्यार्थ्यांच्या भेदभावावर भर देतात. देशाला सामाजिक भेदभावाच्या तावडीतून मुक्त करण्याच्या दिशेने टाकलेले हे पाऊल आहे.
- ६) आश्रय देते - RTE ACT 2009 च्या तरतुदी राज्यात किंवा कोणत्याही शाळेत लागू होत नसल्याच्या बाबतीत

एन

Educreator Research Journal

OPEN ACCESS

VOLUME-IX, ISSUE- IV

JULY – AUGUST 2022

Original Research Article

सरकारकडे जाण्याची तरतूद देखील करते.

शिक्षण हक्क कायदा, 2009 ची उद्दिष्टे:

प्राथमिक शिक्षणाची आठ वर्षे पूर्ण करणे हे मुख्य उद्दिष्ट असले तरी, शिक्षण हक्क कायदा, 2009 च्या पुढील उद्दिष्टांनाही खूप महत्त्व आहे.

- १) प्रत्येक मुलाला मोफत आणि सक्तीचे प्रवेश, उपस्थिती आणि शेजारच्या शाळेत प्राथमिक शिक्षण पूर्ण करण्यासाठी सक्षम करणे.
- २) शारीरिक शिक्षा आणि कोणत्याही प्रकारचा मानसिक छळ प्रतिबंधासह तणावमुक्त वातावरण आणि चिंतामुक्त शिक्षण प्रदान करणे.
- ३) शिक्षकांनी ज्या कर्तव्ये आणि जबाबदाऱ्यांचे पालन करावे ते मान्य करणे, उत्तरदायित्वाची एक प्रणाली स्थापित करणे आणि विद्यार्थ्यांना अध्यापन-अध्ययन प्रक्रियेतून जास्तीत जास्त लाभ मिळतील याची खात्री करणे.
- ४) शाळेच्या आवारातील मुलांना पुलआउट क्लासेसद्वारे वयाच्या योग्य पातळीपर्यंत आणणे. 6-14 वयोगटातील प्रवेश न घेतलेल्या मुलासाठी विशेष प्रशिक्षणासह वयोगटातील योग्य वर्गात प्रवेश घेणे.
- ५) प्रवेश, कॅपिटेशन फी, शिक्षकांच्या खाजगी शिकवणी, मान्यता नसताना शाळा चालवण्यावर स्क्रीनिंग प्रक्रिया प्रतिबंधित करणे.
- ६) मोफत आणि सक्तीचे शिक्षण देण्यासाठी आणि केंद्र आणि राज्य सरकारांमध्ये आर्थिक आणि इतर जबाबदाऱ्यांचे वाटप करण्यासाठी योग्य सरकारे, स्थानिक अधिकारी आणि पालकांची कर्तव्ये आणि जबाबदाऱ्या निर्दिष्ट करणे.
- ७) विद्यार्थी शिक्षक गुणोत्तर (PTR), पायाभूत सुविधा, शाळेचे कामकाजाचे दिवस आणि शिक्षकांचे कामाचे तास यांच्याशी संबंधित निकष आणि मानके मांडणे.
- ८) दशवर्षीय जनगणना, स्थानिक प्राधिकरणांच्या निवडणुका, राज्य विधिमंडळ आणि संसदेच्या निवडणुका आणि आपत्ती निवारणाव्यतिरिक्त इतर शैक्षणिक कामांसाठी शिक्षकांच्या नियुक्तीवर बंदी घालणे.
- ९) योग्य प्रशिक्षित शिक्षकांची नियुक्ती सुनिश्चित करणे.
- १०) संविधानात नमूद केलेल्या मूल्यांशी सुसंगतपणे अभ्यासक्रम विकसित करणे आणि मुलांचे वय आणि शिकण्याची पातळी.
- ११) शाळा व्यवस्थापन समित्या स्थापन करणे आणि समुदायाच्या पाठिंब्याने शाळांचे व्यवस्थापन आणि पर्यवेक्षण सुनिश्चित करणे.

- १२) देशातील बालमजुरीच्या समस्येचे उच्चाटन करणे.
- १३) वार्षिक परीक्षेवर आधारित नसून वर्षभर केले जाणारे मूल्यमापन प्रणाली सुरू करणे. प्राथमिक चक्र पूर्ण होईपर्यंत कोणतेही अपयश होणार नाही आणि मूल्यमापनामध्ये संगीत, नाट्य, नेतृत्व कौशल्य इत्यादींसह सर्व तथ्ये, प्रतिभा प्रतिबिंबित केल्या पाहिजेत.
- १४) सर्व खाजगी शाळांमध्ये दुर्बल घटक आणि सामाजिकदृष्ट्या वंचित गटांसाठी 25% आरक्षण सुनिश्चित करणे.
- १५) लिंग समानता स्पष्टपणे आणि अप्रत्यक्षपणे सादर करणे.

शिक्षण हक्क कायदा 2009 चे महत्व:

शिक्षण हक्क कायदा मंजूर झाल्यामुळे, भारताने सर्वांसाठी शिक्षण लागू करण्याच्या दिशेने अधिकार-आधारित दृष्टिकोनाकडे वाटचाल केली आहे. हा कायदा राज्य आणि केंद्र सरकारांवर बालकांच्या मूलभूत अधिकारांची अंमलबजावणी करण्यासाठी कायदेशीर बंधन घालतो (घटनेच्या कलम 21 अ नुसार).

- १) कायदा विद्यार्थी-शिक्षक गुणोत्तरासाठी विशिष्ट मानके घालतो, जी गुणवत्तापूर्ण शिक्षण देण्यासाठी एक अतिशय महत्त्वाची संकल्पना आहे.
- २) हे मुली आणि मुलांसाठी स्वतंत्र स्वच्छतागृह सुविधा, वर्गातील परिस्थितीसाठी पुरेशी मानके, पिण्याच्या पाण्याची सुविधा इत्यादींबद्दल देखील बोलते.
- ३) शिक्षकांच्या पोस्टिंगमध्ये शहरी-ग्रामीण असमतोल टाळण्यावरचा ताण महत्त्वाचा आहे कारण देशातील शहरी भागांच्या तुलनेत खेड्यांमध्ये शिक्षणाची गुणवत्ता आणि संख्या यामध्ये मोठी तफावत आहे.
- ४) कायदा मुलांचा छळ आणि भेदभाव विरुद्ध शून्य सहनशीलतेची तरतूद करतो. प्रवेशासाठी स्क्रीनिंग प्रक्रियेवर बंदी घालणे हे सुनिश्चित करते की जात, धर्म, लिंग इत्यादींच्या आधारावर मुलांमध्ये कोणताही भेदभाव होणार नाही.
- ५) कायदा हे देखील अनिवार्य करतो की इयत्ता 8 वी पर्यंत कोणत्याही मुलाला ताब्यात घेतले जात नाही. त्याने 2009 मध्ये सतत सर्वसमावेशक मूल्यमापन (CCE) प्रणाली सुरू केली जेणेकरून शाळांमध्ये ग्रेड-योग्य शिक्षण परिणाम मिळतील.
- ६) कायदा सर्व प्राथमिक शाळांमध्ये सहभागी लोकशाही आणि प्रशासनाला चालना देण्यासाठी प्रत्येक शाळेत शाळा व्यवस्थापन समिती (SMC) स्थापन करण्याची तरतूद करतो. या समित्यांना शाळेच्या कामकाजावर लक्ष ठेवण्याचे आणि त्यासाठी विकास योजना तयार करण्याचे अधिकार आहेत.
- ७) हा कायदा न्याय्य आहे आणि त्यात तक्रार निवारण यंत्रणा आहे जी कायद्याच्या तरतुदींचे पालन न केल्यावर लोकांना कारवाई करण्याची परवानगी देते.

शिक्षण हक्क कायदा 2009 वरील टीका:

जरी RTE कायदा भारतात खरोखरच शिक्षण मोफत आणि सक्तीचे करण्याच्या दिशेने योग्य दिशेने टाकलेले पाऊल असले तरी त्यावर अनेक टीका झाल्या आहेत. काही टीका खाली दिल्या आहेत:

- १) शिक्षणाच्या गुणवत्तेचा फारसा विचार न करता किंवा सल्लामसलत न करता हा कायदा घाईघाईने तयार करण्यात आला.
- २) 6 वर्षांखालील मुले या कायद्यांतर्गत समाविष्ट नाहीत.
- ३) कायद्यांतर्गत अनेक योजनांची तुलना सर्व शिक्षा अभियानासारख्या शिक्षणावरील पूर्वीच्या योजनांशी केली गेली आहे आणि त्या भ्रष्टाचाराच्या आरोपांनी आणि अकार्यक्षमतेने ग्रासलेल्या आहेत.
- ४) प्रवेशाच्या वेळी, जन्म प्रमाणपत्र, बीपीएल प्रमाणपत्र इत्यादी अनेक कागदपत्रे आवश्यक असतात. या कारवाईमुळे अनाथांना कायद्याचे लाभार्थी होण्यापासून दूर राहिल्याचे दिसते.
- ५) खाजगी शाळांमध्ये EWS आणि इतरांसाठी 25% जागांच्या आरक्षणामध्ये अंमलबजावणीत अडथळे आले आहेत. या संदर्भात काही आव्हाने म्हणजे पालकांप्रती भेदभावपूर्ण वागणूक आणि विद्यार्थ्यांना वेगळ्या सामाजिक-सांस्कृतिक वातावरणात बसण्यासाठी येणाऱ्या अडचणी.
- ६) इयत्ता 8 वी पर्यंत 'नो डिटेनशन' धोरणाबाबत, 2019 मध्ये कायद्यात सुधारणा करून, इयत्ता 5 आणि 8 वी मध्ये नियमित वार्षिक परीक्षा सुरू केल्या.
- ७) एखादा विद्यार्थी वार्षिक परीक्षेत अनुत्तीर्ण झाल्यास, त्याला/तिला अतिरिक्त प्रशिक्षण दिले जाते आणि पुन्हा परीक्षेला बसण्यास तयार केले जाते. ही पुनर्परीक्षा उत्तीर्ण न झाल्यास विद्यार्थ्याला वर्गात डांबून ठेवले जाऊ शकते.
- ८) नियमित परीक्षांशिवाय मुलांच्या शिकण्याच्या पातळीचे प्रभावीपणे मूल्यमापन करता येत नसल्याची तक्रार अनेक राज्यांनी केल्यानंतर ही दुरुस्ती करण्यात आली.
- ९) जी राज्ये या दुरुस्तीच्या विरोधात होती ती सहा राज्ये होती ज्यांनी कायद्यात अनिवार्य केलेल्या CCE प्रणालीची प्रभावी अंमलबजावणी केल्यामुळे उच्च शिक्षणाचे परिणाम आहेत. (आंध्र प्रदेश, कर्नाटक, केरळ, गोवा, तेलंगणा आणि महाराष्ट्र ही सहा राज्ये होती.)
- १०) असे आढळून आले आहे की अनेक राज्यांना CCE मूल्यांकन प्रणालीकडे जाणे कठीण जाते. हे मुख्यतः शिक्षकांच्या प्रशिक्षण आणि अभिमुखतेच्या अभावामुळे आहे.
- ११) या कायद्यावर आणखी एक टीका अशी आहे की भारतातील सार्वजनिक शिक्षण व्यवस्थेचे दर्जा आणि परिणाम वाढवण्याऐवजी ते खाजगी शाळांना काही सन्मानाने पैसे देतात.

शिक्षणाचा अधिकार हा मूलभूत अधिकार बनवण्यासाठी स्वातंत्र्यानंतर ६ दशकांहून अधिक काळ लोटला. आता, सरकारने आणि सर्व संबंधितांनी शिक्षणाच्या गुणवत्तेवर लक्ष केंद्रित केले पाहिजे, आणि हळूहळू समता, समावेश आणि एकता वाढवण्यासाठी समाजातील सर्व घटकांसाठी देशभरात एकच शैक्षणिक प्रणाली आणि व्यासपीठ असण्याकडे वाटचाल केली पाहिजे.

समारोप:

भारतीय राज्यघटनेनुसार सर्वांना समान अधिकार प्राप्त झालेले आहेत. शिक्षण हक्क कायदा 2009 नुसार सर्व प्रकारच्या शारीरिक शिक्षा व मानसिक छळ, लिंग, जात, वर्ग व धर्मावर आधारित भेदभाव, मुलांच्या कॅपिटेशन फीच्या प्रवेशासाठी तपासणी प्रक्रिया, खासगी शिकवणी केंद्र, मान्यता नसलेल्या शाळांचे कामकाज यावर बंदी घालण्यात आली आहे. शिक्षण हक्क मंचाच्या (आरटीई) स्टॉकटेकिंग रिपोर्ट 2014 मध्ये असे सुचविण्यात आले आहे की, देशभरात 10 टक्क्यांपेक्षा कमी शाळा शिक्षण हक्क कायद्याचे सर्व निकष आणि मानकांचे पालन करतात. शिक्षण हक्क कायदा 2009 च्या अंमलबजावणीमुळे लक्षणीय सुधारणा झाल्या असल्या, तरी शिक्षणाच्या खासगीकरणबाबतची चिंता कायम आहे. शैक्षणिक विषमतेने भारतात अनेक वर्षे भक्कम पाय रोवले आहेत. शिक्षण हक्क कायद्याने भारतातील सर्वसमावेशक शैक्षणिक व्यवस्थेच्या दिशेने पहिले पाऊल टाकले असले, तरी त्याची प्रभावी अंमलबजावणी करणे हे अजूनही एक आव्हानच आहे.

संदर्भ:

इ.1 ली ते 8 वी तील विद्यार्थ्यांना पुढील वर्गात प्रवेश देऊन त्यांची संपादनूक पातळी वाढविण्याबाबत शासन निर्णय क्र.

पीआरई-2010/(प्र.क्र. 291)/प्राशि.1. दिनांक 16 जून,2010.

पाटील लीला, (2003), आजचे शिक्षण:आजच्या समस्या, पुणे, विद्या प्रकाशन

प्रौढ शिक्षा पत्रिका, (अगस्त 2011), शिक्षा का अधिकार अधिनियम, प. सं. 21- कैलास खोंडे

बालकांना मोफत व सक्तीचे शिक्षणाचा अधिकार अधिनियम 2009 राज्यात लागू: शासन परिपत्रक क्रमांक 2009/प्र. क्र.

292/प्राशि 1.दिनांक 10 मे, 2010

मराठी विश्वकोष, (2005)

राज्य अभ्यासक्रम आराखडा (2010)

विक्षनरी,मुक्त शब्दकोश

शाळाबाह्य मुलांसाठी पर्यायी शिक्षण व्यवस्था माहितीपुस्तिका (2005) पुणे: महाराष्ट्र राज्य प्राथमिक शिक्षण परिषद.

एन

Educreator Research Journal

OPEN ACCESS

VOLUME-IX, ISSUE- IV

JULY – AUGUST 2022

Original Research Article

21 ते 42

शाळा प्रवेश: शासन निर्णय क्र. पीआरई-2010/(215)/प्राशि. दिनांक 11 जून, 2010

शाळाबाह्य, अनियमित व स्थलांतरीत मुलांना शाळेच्या प्रवाहात दाखल करणेसाठी विशेष शोध मोहिम राबविणेबाबत

शासन निर्णय क्रमांक संकीर्ण-2021/प्र. क्र. 21/एसडी- 4/दिनांक 23 फेब्रुवारी, 2021

शब्दकोश, माल्कम वेबस्टर

www.righttoeducation.in/know-your-rte

www.vikaspedia.in/education/policies-and-schemes/right-of-children-to-free-and-compulsory-education-act-2009

www.ukguruji.in/p/rte-2009

www.ssa.nic.in

www.Educationinindia.net

www.outofchildreninindia.com

www.wikipedia.org

Cite This Article:

*डॉ. कैलास रमेश खोंडे आणि **सचिन भिमराव आढांगळे(2022). शिक्षण हक्क कायदा 2009 च्या अंमलबजावणीच्या यशस्वितेचे बदलते संदर्भ, *Educreator Research Journal, Volume-IX, Issue- IV, July – August 2022, 101-108.*